

szerűsítésének terén. Nem tévedek nagyot, ha leegyszerűsítve azt mondom, hogy óriási erőfeszítések irányulnak egy szerző felé, akit mindenáron le kell fordítani minél több nyelvre. Másként mondva: aut Cărtărescu, aut nihil!

Végül elérkeztem a javaslatokhoz.

Florina Ilis *Cruciada copiilor* (*Gyermekek keresztes hadjárata*) című könyvéről van szó.

Két kritikus véleményére szeretném felhívni a figyelmet: „Azt mondhatjuk, hogy a legjelentősebb született tehetséggel állunk szemben, akit 1989 után a román irodalom adott (...), olyan tehetség, akinek az írás egyszerű, természetes életforma, hétköznapi személyes szükséglet, csendes, nem nyilvános, extrovertált és fárasztóan ideges” (Stefan Borbely).

A *Cruciada copiilor* egy olyan világ egyedi képét villantja fel, amelyben a befogadás nézőpontja hirtelen megváltozik. Miközben egy új nézőpontból értelmezi újra a jelenkori civilizáció nagy mítoszait, ez a vízesés-szerű regény egy eleven világot ír le, amely a tömegmédiá és a virtualitás által uralt világ felé tájékozódik. (Adrian Marino).

A második könyv az *Ana Maria și îngerii* (*Anna Maria és az angyalok*) című könyv lenne, amelynek alátámasztására a szerző (Radu Aldulescu) szavait idézem: „Ami

engem illet, minden ember élete egy regény, mely gyakran az ember lelkének és bűnös testének őrzésére rendelt angyal felé szálló ima kivételése, miközben az ember rossz szokásaival bemocskolja az angyal tiszta fényét, elűzi önmagától szegyélnivaló hibáival: hazugságaival, a pletykával, az irigységgel, az átkozódással, a göggel, az elégedetlenséggel, a szeretetlenséggel, a megbocsátás hiányával, a pénz szeretetével, a tisztátalansággal, a dühvel, a drágasággal, a mohósággal és iszákossággal, a sok beszéddel, a gonosz és ravasz gondolatokkal, a bűnre és különösképpen a testi vágyakra való hajlandósággal. Megismerve azt a nőt, aki keresett valakit, hogy írja meg élete regényét, éreztem szavaiban és egész elbeszélésében a megbánás könnyes pátoszáát, mely ugyanaból a könyörgésből fakadt: Hogy kérhetnék bocsánatot keserű, gonosz, ravaszt tetteimért, melybe minden nap és minden éjszaka és minden órán esem? Leborulok ezért előtted, és kérlek, szent őrzőm, könyörülj rajtam, bűnösön. Légy támaszom és tégy részesévé Isten országának az összes szentekkel együtt most és mindörökké. Amen!”

Lajos Katalin fordítása

VLAD MOLDOVAN Internet és irodalom

Az elkövetkezőkben megpróbálom összegyűjteni a néha ugyancsak szétszórta, máskor összefonódott kvázi elméleti észrevételeimet egy kialakulóban és érlelődőben levő jelenségről: az internetes román irodalmi életéről, arról a jelenségről, amelyet az új kommunikációs környezet éltet. Azt hiszem, fontos egységet tartani, kellő kritikai elővigyázattal értékelnit, és igyekezni ítéletekkel körbetapogatni a leírt jelenséget. Ez egyelőre azért is ajánlatos, mert olyan elemekkel, folyamatokkal, interaktív és kreatív kommunikációs viselkedésmóddal van dolgunk, amelyek embrionális állapotukban állandóan változnak. Ilyenformán az, aki elsőnek szeretne átfogó képet adni az utolsó tíz esztendőben Romániában kifejlődött virtuális irodalom világáról, az egy kicsit azokhoz a földrajzi felfedezőkhöz hasonlóan érezheti magát, akik ismeretlen területre lépnek expedíciójukkal, új területeket fedeznek fel, állandóan újra kell pozícionálniuk magukat, gyakran rosszul mérnek, hibásan feltételeznek, hamis hipotéziseket állítanak fel. Természetesen vizsgálódásunk tárgya térben és időben körülhatárolt: azokkal a kifejezésformákkal foglalkozik, amelyeket Romániában az írók, főleg a fiatalabbak az új virtuális médiában használnak; valószínűleg van sajátosan helyi, a lokális román művelő-

dési életterben gyökerező jellemvonásuk is – valóságosan és hatalmasan ismeretlen –, amit csak a mindent átfogó web hálózatában tekerő írók szellemileg kifejezhetnek. Ilyen értelemben mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy kutatásunk nyitott: a szerzői szubjektum olyan sajátos átalakulásának lehetünk tanúi a virtuális térben, amelyben az irodalmi élet hagyományos leíró formáihoz, eszközeihez szokott előző nemzedékek írói többé nem igazodnak el könnyedén, koordinátái nem érvényesek immár.

Történelmileg megállapítható, hogy a 2000-es években fokozatosan olyan virtuális közösségek kialakulásának lehetünk tanúi, amelyek teret biztosítanak eladdig példátlan szövegeknek. Ezek szerzői valóságosak, vagy virtuálisak (klónok, álneven jelentkezők), akik korábban nem tapasztalt interaktív kommunikációs lehetőségeket aknázhatnak ki. Az olyan honlapok, mint a clubliterar (Irodalmi Klub), hyperliteratura, fabricadeliteratură (irodalomgyár), reteauliterara (Irodalmi Hálózat) jelenleg a hagyományos lapok alternatívái, amelyekben a publicisztika is tovább él.

Az elektronikus hordozó, lett legyen az honlap, portál (mint a liternet vagy a romaniaculturală – Kulturális Románia) vagy blog, új teret biztosít az irodalmi csatározásoknak. Ezekben az években a kétféle média – a hagyományos: lapok, kötetek, antológiák, bemutatók, díjak és a virtuális – párhuzamosan él, elég kis átfedéssel, ugyanakkor a működésükben jelentkező bizonyos fokú autonómiával. Egyik olda-

lon a hagyományosan fennálló, mára elidegenedett hatalmi rendszer fungál tovább, amely értékválogatáson alapszik, az előző nemzedékek építette csapáson: folyóiratokon, könyveken, kritikákon, antológiákon halad tovább; másik oldalon az internetes irodalmi közösségek virulnak, virtuális hálózatokon terjednek, állandóan fejlődnek. A virtuális környezet alapvetően nem hierarchikus, hanem horizontális, amelyben bárki, némi számítógépes alapismerettel közölheti alkotásait. A különbségek látszólag nemzedékiek, viszont korábban a nemzedéki csoportok bizonyos ideológiákban, esztétikákban különültek el (ez olykor tetten érhető a virtuális világban is). Ma is megfigyelhető bizonyos nemzedékek közötti törésvonal, amely az adott technikák iránti fogékonyság, az azokhoz való alkalmazkodás alapján jön létre. A virtuális irodalom tereit elsősorban a kamaszok és a fiatalok használják, akik természetes módon nőttek bele az új médiákba. E fiatalok elsősorban az irodalmi honlapokon mutatkoznak be, és csak azután gyűjtik a szövegeiket kötetekbe, közlik őket hagyományos folyóiratokban. Ilyenformán e médiák tapasztalt felhasználói általában a fiatalok; a korosabb, befutott írók viszont a virtuális térhez alig-alig alkalmazkodnak, s így frusztráltak, naivak, megilletődöttek lesznek, mihelyest betévednek ezekre az új szállásterületekre. Érdekes szerepcserének vagyunk tanúi: a hagyományos irodalmi élet éllovasai egyáltalán nem, vagy csak nehezen integrálódnak a virtuális irodalmi életbe. Ugyanakkor a barikád másik oldalán afféle érdektelenséggel szembesülünk a hagyományos hordozókkal és népszerűsítő formákkal szemben, s a fiatalabb nemzedék virtuális térhódítását kísérő felsőbbrendűségi érzéssel. Előfordulhat, hogy idővel – lévén ez egyszerűen technikai kérdés – az ellentét oldódni fog, de egyelőre nem hunyhatunk szemet fölötte: hiányzik a folytonosság és a homogenitás a hagyományos irodalom és a virtuális irodalom világa között. A technika okozta átalakulások vagy forradalmak alapvető módon átalakítják a kultúrák működését, és az internetnek az irodalom világára gyakorolt hatása sem kivétel ez alól. Megállapítható, hogy az új virtuális közeg logikája, elvárásai miatt újra kell fogalmaznunk nyilvánvaló értékeinket.

A mindenki számára hozzáférhető virtuális eszközök fejlődésével az irodalmi közösségek új, belső interaktivitása, úgy tűnik, alapjaiban rendíti meg mindazt, amit korábban írásnak és szövegtermelésnek hívtunk. A közösség visszacsatolása egy közölt szövegre szinte azonnali, ilyenformán elsőként véleményezheti a szöveget, befolyásolhatja a róla kialakuló képet. Az azonnali észrevételek és kommentárok egy szerző közleményeire ebben a szöveggörnyezetben hozzájárulhatnak a szöveg végleges megformálásának munkafolyamatához. Természetesen ez a fajta gyakorlat korábban is megvolt, de most hangsúlyosabban van jelen, lévén a véleménycserének nincsenek tér- és időbeli korlátai, amelyek korábban akadályozhatták.

Természetesen mindez elsősorban a szerző hozzáállásától és rugalmasságától függ, de mindenképpen releváns változást jelent a virtuális térben az interaktív szövegformálás. Az internetes fórumok és az írók kommentárjai vagy elemzése a virtuális közösségekben sokkal jobb, élőbb kommunikációt teremtenek író és közössége között. Egy szerző saját szövegeinek egyre több értelmezésével szembesülhet, mintha hagyományos hordozókon juttatná el az olvasóhoz. A változatos irodalmi kínálat egyidejűsége viszont nagyon megnehezíti az értékeltű válogatást.

A virtuális közösségek egyik dilemmája éppen abból adódik, hogy teljesen demokratikusan nyissanak-e minden felhasználó számára, vagy bizonyos szempontok szerint rostálják őket. Az amatőrizmus és az elitizmus párbaja uralja a virtuális teret. Így az olyan honlapok, mint a poezie.ro, teljesen nyitottak, akármelyik felhasználó potenciális tagja lehet a közösségnek, más közösségek igyekeznek bizonyos fokig ellenőrzésük alatt tartani a közölt szövegeket (például a fabricadeliteratura), ugyanakkor ismét mások megszavaztatják a tagokat, s annak függvényében veszik fel a jelentkezőket (például a clubliterar).

A virtuális irodalmi közösségek modellje mellett meg kell említenünk a személyi blogok egyre növekvő szerepét, amelyet a román kulturális élet értékeinek terjesztésében és interaktivitásában játszanak. Az írók közül néhányan egy-egy kötetüket terjesztik virtuálisan, mások teljesen lemondanak a papíralapú közlésről, számítva az elektronikus média erejére, ismét mások a személyi blogokat használják fel egyrészt kiadatlan szövegeik ajánlására, másrészt saját kötetek recepciójának figyelemmel kísérése. Hasonlóképpen a kritikusok és a szenvedélyes irodalmárok olyan blogokat fejlesztettek ki, amelyek a virtuális közösségeknek támpontokat adnak (lásd tero-rista.ro). A blogok világa egyszerre lehetőség a személyes virtuális terek létrehozására, de ezek szerves összekapcsolódására is. A blogok az egyén számára bizonyos függetlenséget nyújtanak a kulturális sajtótól, a hagyományos folyóiratoktól és más terjesztési módoktól.

Egy másféle koncepciót képvisel például a Babel-story.com, amely a hipertext és az alkotó írásművészet (creative writing) összeházasításából született. Olyan alkotó műhely, amelynek minden tagja részt vesz az alkotás közös játékában, míg az egyes sztorikból önálló alkotás nem válik. Ez nagyon izgalmas írásművészeti gyakorlat, amelyet a virtuális tér tesz lehetővé.

A fentiekben pusztán néhányat említettem a virtuális irodalom kérdéseiből, amelyek egy olyan térben merülnek fel, ahol egyre inkább az interaktivitás kerül az irodalmi alkotás homlokterébe, s ez bizonyára hozzájárul a román irodalmi-művelődési közeg megváltozásához.

Szabó Zsolt fordítása